

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարվանը 6 ռուբլ:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանից խմբագրատան մէջ:

Օտարաբաղաճացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Маск“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԳԱՅՈՒԹԻՒՆ

Հայ կաթօլիկները Կ. Պօլսում:—Ներքին տեսութիւն: Նամակ խմբագրին: Նամակ խմբագրին: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Ֆրանսիա: Նամակ Թիւրքիայից: Թիւրքիա:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:—Տեղեկացոյց:—Բանասիրական: Հայ կիներ:

ՀԱՅ-ԿԱԹՕԼԻԿՆԵՐԸ Կ. ՊՕԼ-ՍՈՒՍ

Այժմ երբ ծագեց հայոց խնդիրը, հայոց ազգութեան վերածնութեան խնդիրը Թիւրքիայում, յանկարծ կրկին երևան են գալիս հայ-կաթօլիկների միմեանց թըշնամական համայնքների մէջ կրօնական երկպառակութիւնները:

«Մշակի» ընթերցողները մանրամասնաբար կը ծանօթանան Կ. Պօլսի հայ-կաթօլիկների մէջ պատահած վերջին անցքերին «Մասիս» լրագրից արտատպված և արտատպվելու յօդուածներէից, իսկ այժմ մենք կուզենայինք մեր

կարծիքը յայտնել այդ երկպառակութիւնների մասին:

Քարոզել այժմեան դարում յանուն ազգութեան բոլոր դաւանութիւններին միանալ մեծամասնութեանց դաւանած հաւատի և եկեղեցու հետ, ոչ թէ միայն ծիծաղելի, անժամանակակից, բայց և անգործնական է:

Ահա բողոքական կամ կաթօլիկ հային՝ դու հայ չես, որովհետեւ հայ լուսաւորչական եկեղեցուն չես պատկանում, ուրեմն հայութեան գործին օգուտ չես կարող բերել, ազգդ սիրել չես կարող,—դա մինչև անգամ վրտանգաւոր բան է, որովհետեւ այն ժամանակ հայ-կաթօլիկը և հայ բողոքականը տեսնելով որ իրանցից կամենում են խլել հաւատը, կը հրաժարվեն և ազգութենից....

Այսպէս էին վարվում մինչև այժմ հայ-լուսաւորչականները, այսպէս են վարվում այս րօպէիս

և Կ. Պօլսի հայոց լրագիրները: Եւ այդ էր պատճառը որ այլապէս հայերը զգլած էին իրանց ազգութենից և աւելի նախադասում էին համարել իրանց մի որ և է ուրիշ ազգութեան ներկայացուցիչներ, քան թէ հայոց ազգութեան:

Ում ի՞նչ գործ ես ինչ հաւատ ունեմ: Հաւատը անձնական մի համոզմունք է: Եւ կարող եմ մահմետական լինել, բայց ազգութեամբ այնու ամենայնիւ հայ լինել....

Ամբողջ Գերմանիան բաղկացած է թէ կաթօլիկներից և թէ բողոքական այլ և այլ աղանդաւորներից,—բայց բոլորն էլ գերմանացիներ են:

Ո՞վ է հարցնում Ֆրանսիայում այս ինչ քաղաքացի ինչ դաւանութեան է պատկանում: Ում ինչ գործ Գամբետտա ինչ եկեղեցի է գնում, ո՞վ գիտէր կամ

հետաքրքրվում էր թէ Գիգո բողոքական էր, իսկ Թիէր կաթօլիկ, ում ինչ գործ թէ այժմեան նախագահ Գրէվի ինչ դաւանութեան է պատկանում....

Եթէ Թիւրքիայի հայերը կը սկսեն այժմ կրկին զբաղվել կրօնական վէճերով,—այդ ամենալաւ միջոց կը լինի մահվան հարուած տալ Թիւրքիայում նոր վարժած ազգութեան խնդրին:

Դորանով Թիւրքիայի հայերը կապացուցանեն, որ դեռ ևս հասունացած չեն քաղաքական կեանքի համար:

Եթէ մի ազգութիւն կատարեալ ինքնաձայնութիւն ունի իր ազգային ամբողջութեան, իր ցեղական, անհատական գոյութեան,—այն ժամանակ թող հազար ու մի դաւանութիւններից էլ բաղկացած լինի, այդ նրա գոյութեանը չի վնասի, ընդհակառակն, գուցէ և կօզնի:

ԲՈՎԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԿԻՆԸ

«Կինը է այն առանցքը, որի շուրջը պտտւում է քաղաքակրթութիւնը»

Մենք է աւելացնել մի քանի խօսք գաւառական կնոջ մտաւոր զարգացման մասին: Մի մոռացե՛ք, որ խօսքս բարձր դասի մասին է: Փակ կնանքի մէջ, ընտանեկան նեղ շրջանում նրա աշխարհայեցողութիւնը մնացել է չափազանց սահմանափակ: Տղամարդը մի կողմից իրաւունք ունի, որ նրան ոչ ոքի ցոյց չէ տալիս, իրան չը խայտառակելու համար: Եւ առիթ եւ ունեցել ծանօթանալ մի քանի գաւառացի կնիկների հետ. ահա այն տպաւորութիւնները, որ երբեք մոռանալ չեմ կարող: Մտնում ես, զիցուք թէ, մի հարուստ վաճառականի տունը, աղան տանը չէ, քեզ ընդունում է կինը, երբ իմանում է, որ գործով ես եկել, և մանաւանդ շատ անգամ քեզ տեսել էր իրանց տանը, փոքր ինչ ընտելացել էր, ընտանեացի էլի և դու: Քեզ հրաւիրում են հիւրանոցը. դու նստում ես առանց տանտիրոջ կողմից քեզ տեղ ցոյց տալու, իսկ նա ոտքի վրա կանգնած է մնում: Պէտք է դու մի քանի անգամ ասես, խնդրեմ նրան, որ նստէ: Նա որոշում է միշտ քեզանից ցած նստել և հեռու: Եթէ դու չը խօսես, նա ամբողջ ժամերով լուռ կը նստի: Ստիպված ես զբաղեցնել տիկնոջը: Անկարելի է նրա հետ որ և ինչ խօսակցութիւն չարունակել, պէտք է անդադար մի առարկայից թռչել դէպի միւսը: Այսպէսով խօսակցութիւնը կընդունէ հարց—

պատասխանի ձև: Դու նրան միայն հարցեր կառնարկես, նա կը տայ երկու բառով մի պատասխան և կը լռէ: Խօսել նա չը գիտէ, բաւերը միշտ պակասում են նրա մօտ այն ժամանակ, երբ խօսում էր իրան ծանօթ ամենահասարակ մի առարկայի վրա: Նրա լեզուի բառարանը այնքան աղքատ է, որպէս այդ լինում է երեսնաների կամ վաղեմիների մօտ: Երբ դու խօսում ես, նա միշտ ցած է նայում. նա իր երեսը չէ բարձրացնում և ինքը խօսելու: Միշտ մատնեով անգիտակցաբար խաղում է զգեստի որ և ինչ մասնի հետ: Երբ պատահաւորապէս աչքերը հանդիպում են քո աչքերին, իսկոյն թշնմի վրա յայտնվում է վարդապետների փորձում ես պատմել նրան ծիծաղելի անեկզատներ, նա երբեմն ժպտում է, բայց չէ ծիծաղում: Ոչինչ բանով նրան հետաքրքրել չես կարող: Երբ նա մենակ է քեզ հետ, կարծես, նեղվում է, և միշտ առիթ է որոնում դուրս փախչելու: Մի երրորդ անձն, թող թէ նա փոքրիկ երեխայ լինէր, որպէս պաշտպան, կարող էր հանգստացնել նրան: Դեպքեր շատ են եղել, որ մի պատուաւոր կին զոհ է գնացել իր ամբօթնաժողովան: Նա այնքան համարձակութիւն չէ ունեցել ընդդիմադրելու մի լրբի զօնժողովանութեանը: Գծուար կարելի է գտնել մի կին, որ իր զգացմունքը,—թէ սէրը, թէ տխրութիւնը և թէ բարկութիւնը,—կարողանար արտայայտել լեզուով: Այսպիսի դէպքերում նա միայն գործ է ածում միաբանի ձայնաբերութիւնները (Գաւառացիների զգացմունք յայտնելու ձև է): Եւ կամ լուռ արտատուրը լինում է նրա արտի թարգմանը: Բայց արտատուրը բազմապատկառ նշանակութիւն ունի: Գաւառացի կինը, որպէս չէ նշանաւորվում իր մտքի և խելքի առաձգականութեամբ, այնպէս էլ նա դուրի է մարմնի դիւրաթեքութեամբ, անդամների համարձակութեամբ: Նա շարժվում է ամբողջ մարմնով, ինչպէս մի արձան: Եւ արձանի նման սառն ու անարիւն է նա:

Գաւառներում չէք տեսնի, որ կինը տղամարդի մօտ երգէր կամ, նրա հետ պար բըռ-

նէր: «Եսկի» սովորութիւնը պահվել է մի քանի տեղերում միայն, առաւելագոյն գիւղերում: Իսկ այն գաւառական քաղաքներում, որպէս են Նուխին, Բագու և Եւֆրատին, ուր հայ կինը դեռ թուրք կնոջ հագուստ ունի, նա սեփականացրել է իրան բոլոր հարեմական սովորութիւնները: Կնիկները, որ պար են գալիս միայն հարսանիքների մէջ, առանձին հաւաքվում են մի սենեակում, լուսամուտների վարդապետները իջեցնում են, իրանց մօտ են կանչում «սաղանդարներին», ածել են տալիս, և պար են գալիս, Ոչ մի տղամարդի աչք նրանց վրա նայել չէ կարող: Իսկ ինչ ժամանակներում, որպէս պատմում են, ածողներին ևս իրանց մօտ չէին թողնում, որովհետեւ տղամարդիկ էին, այլ նրանց կանգնեցնում էին դահլիճի մի առանձին մասնում, որ բաժանված էր պարահանդէսի տեղից վարդապետի կնիկները միայն նուագարանի ձայն էին լսում, բայց ածողներին չէին տեսնում: Դա կատարեալ մահմետական սովորութիւն է:

Տարիների ընթացքի հետ, գաւառական կինը, երբ հնանում է, երբ կորցնում է իր կանացութիւնը, այն ժամանակ ստանում է մի տեսակ առնականութիւն և խառնվում է մարդկային հասարակութեան մէջ: Նրան այդ հասարակութեանը իր տեսնել, նրա հետ կարելի է խօսել: Նա այլ ևս կին չէ, այլ իրան կոչում է ամենի «մայրիկը»: Եւ այսպէս, կինը այն ժամանակ միայն մտնում է իր հասարակական դերի մէջ, երբ պառաւում է, ասել է թէ, երբ կրկին երեսնաւորում է: Կնանքի երկու ծայրերում—տղայութեան և ծերութեան հաղակում—նա մտնելի է լինում: Երկուսն էլ շատ նման են մէկ մէկու: Գաւառացի կնոջ ծերութիւնը, ինչպէս առհասարակ նահապետական ընտանիքների մէջ, պատուաւոր է լինում: Նրա ձեռքը համբուրվում է, և ամեն ոք դիմում է նրանից օրհնութիւն առնելու: Որդիները կուռն են նրա խրատները, իսկ հարսները աւելի հպատակում են նրա հեղինակութեանը: Նրա մահը անկեղծ ցաւ է պատճառում:

ուում ազգականներին, իսկ թաղումը կատարվում է հանդեսով:

Ե.

Վերջացնում եմ իմ հետազոտութիւնը մի քանի ընդհանուր նկատողութիւններով: Եւ սկսեցի գիւղացի կնոջից և ապա անցաւ դէպի քաղաքացի կինը, նկարեցի նրա տիպըրը գաւառներում ընդհանրապէս, իսկ Թիֆլիսում մասնաւորապէս: Զանց չարեցի նաև պատկերացնել կինը ժողովրդի իւրաքանչիւր դասակարգի մէջ առանձին կերպով: Յիշեալ հետազոտութեան մէջ, եթէ հայ կնոջը նմանեցնեմք մի ծառի, նա այսպիսի կերպարանք կը ստանայ.—հողը արգաւանդ է, ծառի արմատը առողջ է, բունը՝ նոյնպէս, բունից բաժանված ճղները դարձեալ պահպանել են իրանց թարմութիւնը, իսկ ծառի վերին մասի ոստերը,—նրա բարձր կատարը սկսել է գոսանալ, տերեւները դեղնել են և մասամբ թափվել են, այնտեղ կենդանութիւնը վերջացել է: Դա մի հակաքանական երևոյթ է: Ծառի հիւանդութիւնը սկսվել է գլխից: Եւ գուցէ կատար է մեր ժողովրդին միայն, որպէս արգաւանդում է դրան հայկական առածը, թէ «ծուրդ գլխից կը հոտէ»: Պարզ խօսեմք:

Կինը ժողովրդի ստոր դասի մէջ (որի ներկայացուցիչն է մեզանում գիւղացին) ցոյց է տալիս կենդանութիւն, նա թէ և ուսմիկ է, ազէտ է, նախապաշարմունքներով լի է, բայց աւելի աշխատասէր է, աւելի գործունեայ է, և պահպանել է իր բարոյական մաքրութիւնը:—Դա ծառի արմատն է: Կինը ժողովրդի միջին դասում, փակվում է տան չորս պատերի մէջ, և իր գործունէութիւնը սահմանափակում է միայն տնային «օջախի» շուրջը. բարոյականութիւնը այստեղ ևս գոտանում է իր սրբութեան մէջ, բայց զարգացման մակերևոյթը չէ բարձրանում:—Դա ծառի՝ բունն է: Կինը ժողովրդի բարձր դասի մէջ, գաւառներում շատ չէ տարբերվում միջին դասից, և դրեթէ մի և նոյն յատկութիւններն է կրում. բարոյականութիւնը այստեղ ևս պահպանվում է կնոջ բնատարկութեան մէջ:

